

EMY
KOOPTMAN
HET BOEK
VAN ALLE
ANGSTEN

2020 Prometheus Amsterdam

De auteur ontving voor deze roman een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds (www.letterenfonds.nl).

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2020 Emy Koopman

Omslagontwerp Jan van Zomeren

Illustraties omslag Lisa-Marie van Barneveld

Foto auteur Bob Bronshoff

Zetwerk Elgraphic

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3422 8

NOG 10 JAAR TE GAAN

(7 september 2016)

In de vensterbank van het biologielokaal strekt een tomatenplant – een van de zoetste leden van de nachtschadefamilie – de punten van haar bladeren en haar laatste gele bloesems uit naar het nazomerzonlicht daarbuiten. Ongewoon fel licht voor de tijd van het jaar. Licht dat voedt, licht dat je laat groeien. Licht, ook, dat je kan uitdrogen, kan laten verschrompelen; de balans is delicaat.

Voor de dertienjarige mens die naar de plant staart, doet het er niet toe – het licht, het strekken, of de bloesems nog vruchten zullen worden. Voor haar is de tomatenplant het dichtstbijzijnde ding om zich aan vast te klampen. Een vluchtpunt.

Als ze hard genoeg staart, moet ze in de plant kunnen verdwijnen. Kleiner worden, almaar kleiner. Haar ledematen krimpen, haar armen en haar benen verslappen, elke vinger en elke teen trekt zich terug, haar te grote neus, haar zo goed als niet-bestaande borsten – alle uitsteeksels worden langzaam naar binnen gezogen, de romp in, en die romp krimpt ook. Totdat ze de grootte heeft van een kever, op een aardbodem die overal zou kunnen zijn, ergens ver weg, lichtjaren van hier, op een planeet waar geen mens te bekennen is, waar het leven pas net is begonnen, een oertijd waarin de planten de heersers zijn, waarin alles wat ademt onschuldig is, of zich in elk geval niet laat indelen in schuldig en onschuldig. Het groen boven haar hoofd zit zo stampvol leven dat het je zou kunnen verpulveren als het dat zou willen. Hier is Fana's nietigheid van het aangename soort, een nietigheid waarbij je je bescheiden voelt maar tevreden. Ze zet lichte stappen op de bodem van deze veelbelovende, vruchtbare planeet, laat een hand door de modder glijden en wrijft de vochtige zandkorrels samen

tussen haar vingers. Net aards zand, maar dan beter, je voelt gewoon dat iets hieruit tevoorschijn wil barsten. En zij is de eerste die dit aanraakt.

‘Ieder mens is een wereld op zich!’ Boven het groen schettert de stem van meneer Hanlon; zijn stemgeluid krijgt altijd een hogere frequentie als hij enthousiast wordt van zijn eigen verhaal. ‘Moeten jullie eens kijken,’ roept Hanlon, wijzend naar het scherm achter hem als een jongetje dat cowboy speelt, ‘daaruit zijn jullie opgebouwd!’ Fana probeert onder het bladerdak te blijven, haar voeten op de moddergrond, maar ze kan het gevoel niet vasthouden, glijdt eruit weg, puilt weer uit op alle verkeerde plekken.

‘Ja, het beweegt in een cel, er moet veel gebeuren om jullie in stand te houden. Al die cellen in jullie lichaam, en dan heb ik het nog niet eens over de talloze bacteriën op jullie huid en in jullie slijmvliezen. Denk daar maar aan als je je een keer alleen voelt: het wemelt in jullie!’

Fana kijkt naar haar linkerhand op het tafelblad, die veel te groot is nu, veel te aanwezig. Daar onder de huidoppervlakte zouden cellen moeten zitten die er net zo uitzien als de cellen op het scherm. Een hele eiwitfabriek, die haar telkens weer opbouwt. Al die moeite voor zo weinig resultaat.

Een zachte schop tegen haar zitting, zo licht dat hij bijna niet te voelen is, dat ieder ander hem gemakkelijk zou kunnen negeren. Dan, kort en gedempt, een hoog gegiechel. Onmiskkenbaar Isa, Noëles gegiechel is lager. Het gegiechel schiet door haar gehoorgang, prikt in haar longen en knijpt, knijpt haar vanbinnen waar het maar knijpen kan.

Ze voelt de hitte in haar wangen, buigt haar hoofd om onopvallend te controleren of er okselzweetplekken zichtbaar zijn. Nog niet. Haar buurvrouw heeft al haar aandacht gericht op het filmpje; een te goede leerling om iets van te vrezen. Fana ademt uit, gaat rechterop zitten. Beschermend klemt ze haar rechterhand om haar notitieboek. Helemaal achterin staat het lijstje dat ze er al lang uit had moeten scheuren, in minuscule snippers thuis in de papierbak had moeten gooien. Het lijstje van angsten, van haar

angsten, het ergste wat er kan gebeuren. Ze kent het uit haar hoofd, de idiote dingen die ze daar heeft opgeschreven, de minst waarschijnlijke eerst: 'Dat geesten echt bestaan en je kwaad willen doen', 'ontvoerd worden door een nare man', 'opgegeten worden door ratten (als je nog niet helemaal dood bent)', 'dat er oorlog komt'. Dan de gebeurtenissen waar ze serieus rekening mee houdt, waar ze 's nachts van wakker ligt: 'Dat mama, papa en Arissa allemaal omkomen in een ongeluk', 'een aanslag in het centrum', 'plotseling een spreekbeurt moeten geven', 'dat al het koraal sterft', 'dat Isa en Noëlle verhuizen'. Onder de plotselinge spreekbeurt heeft ze twee dikke strepen gezet: de meest behapbare dreiging, die waar ze zich het best op kan voorbereiden.

Dit stond niet op het lijstje, had ze gedacht, toen Isa en Noëlle eergisteren, op de eerste schooldag, innig gearmd langs haar heen waren gelopen. Ze had daar gestaan, midden in de gang, roerloos voor vijf of zes tellen, terwijl medescholieren tegen haar opbotsten, terwijl Isa en Noëlle lachend uit zicht verdwenen. Toen ze vervolgens naar haar kluisje stommelde, voelde het alsof er ineens een bouwlamp op haar scheen, een helle lamp die al haar bewegingen volgde. Het schoolgebouw, met al zijn bruine tegels en stalen balken, overblijfselen van een vorig leven waarin het een zuivelfabriek was geweest, werd een decor waarin zij niets te zoeken had. Ze had haar boeken uit haar kluisje gehaald, alleen, wetende dat ze die hele dag alleen zou zijn, dat ze alleen zou staan, voor onbepaalde tijd, en ze had gedacht: dit is het ergste.

Mensen zijn niet te vertrouwen; dat idee sluimerde al langer bij haar, het was de nauwelijks verholde moraal uit de verhalen die haar moeder vertelde. Niousha had haar dochters ook wel eens, met een tedere blik, gedichten voorgelezen over rozen, nachtegallen en liefde die werd beantwoord, maar meestal koos ze verhalen over wreedheid, hebzucht en wraak, verhalen waarin mensen werden verscheurd en opgegeten, door wilde beesten of door elkaar, waarin ledematen in het rond vlogen, de aarde rood kleurde

van het bloed. Haar oudere zus luisterde met gloeiende ogen, dus vond Fana dat zij er ook tegen moest kunnen. Maar ze kon er niet tegen, ze nam het te serieus, ze zag het voor zich, ze stelde zich voor dat zij degene was die uit elkaar werd gescheurd of langzaam opgegeten en de ontzetting die ze voelde nam heel haar lichaam over. 'Dit zijn de klassieken,' zei haar moeder, 'je moet de klassieken kennen om de mensheid te kennen.' 'Het zijn toch maar verhalen,' zei Arissa, een arm om haar schouder. Dan knikte ze maar een beetje, zonder veel overtuiging.

De boeken die ze zelf uitzocht, die ze met vijf tegelijk reserveerde bij de bibliotheek, stonden vol kleurenfoto's van nevels en gaswolken, in onwaarschijnlijk oogverblindend paars, groen en oranje – onwaarschijnlijk, maar ook passend voor de geboorteplekken van sterren. In die boeken stond dat de zon niet de enige ster is, dat er alleen al in ons eigen sterrenstelsel honderd miljard sterren zijn en dat rond ongeveer de helft van die sterren exoplaneten draaien, waar leven mogelijk zou kunnen zijn. Dat er volgens de berekeningen minstens tien miljard planeten zoals de aarde zouden moeten zijn; tien miljard tweede kansen. Ze las over de eerste vrouw in de ruimte, die achtenveertig keer om de aarde had gecirkeld, en dat die gewoon in een textiel fabriek werkte toen ze door haar regering werd uitverkoren om een training tot kosmonaut te volgen. Uitverkoren omdat ze durfde, omdat ze de regionale kampioen parachutespringen was. Ze las over de theorie dat in een oneindig universum alles wel een keer gebeurt, dat er ergens iemand rondloopt die op haar lijkt, talloze iemands zelfs, die ieder met net weer andere keuzes andere werelden maken. Ze vond dat onvoorstelbaar, maar toch een mooi idee.

Voor haar elfde verjaardag vroeg ze een duiktraining, net zo een als astronauten krijgen, om aan de gewichtloosheid te wennen. Ze kreeg een wereldbol met een lampje erin. Dus spaarde ze zelf maar. In haar kamer deed ze oefeningen om spierkracht te kweken, sit-ups, push-ups, squats. Ze abonneerde zich op nieuwsbrieven van bedrijven die gewone mensen op een enkele reis naar

Mars wilden sturen – het leek erop dat dat zeer binnenkort mogelijk zou gaan zijn.

Isa en Noëlle hadden nooit begrepen wat zij zo interessant vond aan sterren en planeten, die waren gefascineerder geweest door jongens – uitgerekend jongens, van alle dingen in het universum die je boeiend kon vinden. Kwam het daardoor? Of lag het aan haar kleding, haar ruimvallende truien en merkloze broeken? Aan de donkere haartjes op haar armen, die ze met harsstrips had proberen te verwijderen, maar niet nauwkeurig genoeg om alle associaties met een holenmens uit te bannen? Aan haar kleur, waarvan Isa nog had gezegd dat ze er jaloers op was, omdat zij alleen maar verbrandde in de zon, maar misschien had ze dat niet gemeend?

Ze wist het wel, ze dacht het te weten. Het was haar angst, haar angst voor de mensen, die altijd doorschemerde, die zich uitte als ongemak, onhandigheid, het verkeerde zeggen, of te weinig zeggen, het verkeerde doen, en veel te veel laten. Zoals katten in een nieuwe bank de zwakste plek uitkiezen om hun nagels aan te scherpen, zo hadden ze haar angst geroken, gevoeld, en ze hadden hun conclusies getrokken.

Nog een schop, harder dit keer. Ze probeert het niet te voelen, probeert in plaats daarvan de componenten van een cel tot zich te laten doordringen. Na het membraan het cytoplasma, in het cytoplasma het cytosol – vloeistof, vooral water – en daarin dan weer de organellen.

Een blikkerig geautomatiseerd geluid kondigt de pauze aan. Verstoord drukt meneer Hanlon zijn bril terug op zijn neusbrug. ‘Volgende keer virussen!’

Als ze opstaat van haar tafel, zich bukt om haar rugzak te pakken, schiet Noëlles hand voor haar langs en grist haar notitieboek weg.

*

In schokkerige teugen laat Viko energiedrank uit een blikje naar binnen glijden – alle extra zuurstof voor zijn spieren is welkom. Zijn vrije hand vormt een vuist om de hengsels van de linnen tas met zijn sportspullen. Hij drementelt heen en weer totdat hij naar binnen mag. Als allereerste.

‘Ik bewonder je enthousiasme,’ zegt de gymleraar, wiens uitgezakte lichaam een gefaalde carrière als professioneel tennisser verraad. Hij legt te veel nadruk op ‘wonder’. En ik bewonder jouw eetlust, klootzak, denkt Viko, met zijn lippen op elkaar geknepen.

In de nog lege kleedkamer gooit hij zijn tas op de lange houten bank, schopt zijn gympen uit en wisselt zo snel mogelijk van shirt. Hij stroopt zijn spijkerbroek van de stokjes die zijn benen moeten voorstellen. Het liefst zou hij een trainingsbroek dragen, maar ze moeten allemaal een korte blauwe broek aan. Hij heeft een aanzienlijk deel van de zomer besteed aan het zoeken naar een korte blauwe broek die zoveel mogelijk bedekt en zo breed mogelijk valt. Het enige acceptabele model dat hij kon vinden, kocht hij met zijn krantenwijkgeld, om geen vragen van zijn vader te hoeven beantwoorden. *Je had toch al twee sportbroeken? Je weet dat we het krap hebben, je moet wel een beetje meedenken.* Hij klemt zijn kaken op elkaar. Zo lijkt tenminste zijn gezicht ietsje stoerder.

In de lagere klassen was schrielheid de norm geweest. Twee of drie vroegrijpe etterbakken hadden de gymles gedomineerd, maar alle andere jongens waren toen spierinkjes. Het had niet uitgemaakt dat hij soms midden in een wedstrijd een hoestaanval kreeg en naar zijn inhalator moest grijpen; hij was een van hen geweest. Tot het vorige schooljaar. Stuk voor stuk waren de anderen vertrokken naar de wereld van de mannen. Ze waren uit hun voegen gebarsten en hun stemmen waren meegegroeid, eerst nog krakend en piepend, maar plotseling solide, volwassen, als jonge vogels die met een windvlaag hoog de lucht in worden getild en vervolgens vliegen alsof ze nooit anders hebben gedaan. Alleen de vroegste leerlingen waren overgebleven: hij en Noah. En Noah hield wijselijk zijn afstand.

De deur van de kleedkamer zwaait open. Hij schrikt op, houdt zijn spijkerbroek voor zijn benen.

Het is Elias, zijn tas met sportkleren nonchalant over een van zijn schouders geslagen. Met zijn diepe stem, als van een twin-tiger, groet hij Viko: 'Hé.' Viko groet terug met een opgestoken hand. Hij maakt geen geluid, om het moment niet te verpesten. Elias is van een andere orde; op zichzelf, maar gerespecteerd. Veel te knap voor deze kutschool.

Hij grijpt naar zijn sportbroek, steekt een been door een pijp, de stof glijdt over haartjes, een prettig prikkelend gevoel. Niet treuzelen; broek aan, gymschoenen aan en weg. Als hij nu de gymzaal binnengaat, is hij veilig, relatief veilig; buutvrij. Hij zet zijn voet op het bankje en legt nog een laatste knoop in zijn veters, om te voorkomen dat hij er straks over kan struikelen.

Hij is te traag geweest. De rest van de jongens komt de kleedkamer binnengestormd, een invasie van geuren, geluiden en bewegingen, van deodorant en aftershave, gelach en gejoel, zwiervende, porrende en duwende armen. De meesten maken zich los uit de kluwen om zich om te kleden, maar Jesper en Nadir blijven voor hem staan. Ze strekken zich uit, maken zich lang genoeg om op hem neer te kunnen kijken; hun lichaamslucht opschepperig mannelijk.

'Hoe is ons moederloze mietje vandaag?' vraagt Jesper, zijn rechte neus arrogant opgeheven. Nadir grinnikt.

Ga elkaar toch afzuigen, denkt Viko. Omzichtig kijkt hij om zich heen, ziet de spiedende blikken van de anderen, de kleine grijnzen van ongemak. Niemand die achter hem zal gaan staan.

Jesper stompt tegen zijn bovenarm, hard.

'Prima,' antwoordt hij, zo laag als hij kan. Hij voelt een woede opkomen, een woede die nergens heen kan, die zomaar kan omslaan in gejangk – dat is het ergst denkbare. Hij probeert zich letterlijk groot te houden: schouders naar achteren, borst naar voren. Iedereen kijkt nu van hen weg, de gêne van de anderen maakt dat zijn eigen schaamtegevoel aanzwelt tot hij er bijna in stikt. Alleen Elias' blik kruist de zijne, eventjes kijkt hij in die donkere

ogen die hij niet kan lezen. Doe iets, denkt hij, zeg iets. Maar Elias glipt door de deur naar de gymzaal, zonder nog om te kijken.

Alles wat ze maar willen, kunnen ze nu doen, in de vijf lange minuten voordat de les begint.

Jesper wijst naar Viko's sportbroek: 'Nieuwe broek?'

Hij zwijgt, vormt niet eens meer een inwendige repliek. Dit is een mijneveld waarin elke beweging je een explosie kan opleveren. Hij richt zijn blik strak op de muur, zijn hartslag bonkend in zijn oren.

Jesper komt nog dichterbij hem staan, zo dichtbij dat hij de pepermunt in zijn adem kan ruiken. Viko sluit zijn ogen, voelt hoe zijn armen worden vastgegrepen en tegen zijn rug gedrukt. Hij wacht op de klap, de schop, die Nadir nu elk moment kan uitdelen, maar wat hij voelt is iets anders; een hand tegen zijn been. Een verwarrende hint van opwinding vermengt zich met zijn angst. Dan hoort hij het scheuren, het scheuren van stof, en de lach van de twee jongens. 'Zo, niet zo'n beste kwaliteit.'

Wie het hoogste staat, de alfahen, pikt alle anderen. Wie onderaan staat, de omega, wordt door iedereen gepikt. Kippenboeren zien dat als natuurlijk gedrag, een genetisch vastgelegde oerdrift. Het wordt pas een probleem, voor de boer, als de kippen zo losgaan in hun gepik dat ze niet meer alleen op de kop richten, maar de lager geplaatsten overal aanvallen: verenpikkerij. Dat kan zo uit de hand lopen dat de hennen elkaar, als bezeten bacchanten, doodpikken en opeten.

Viko scrolt door de zoekresultaten, langs definities en video's. Het is een tussenuur en hij zit in een studieruimte, officieel om te werken aan een project over de hedendaagse voedselindustrie. Zijn kapotte sportbroek heeft hij in een zijvak van zijn rugtas gepropt. Hij heeft zich in een hoekje opgesteld, rug richting de muur, zodat hij heel de ruimte kan overzien en niemand kan meekijken op zijn scherm.

Vroeger zetten de boeren, om hun bezit te beschermen, hun kippen een brilletje op, een plaatje van metaal of kunststof, waar-

door de kippen niet goed genoeg meer konden zien om elkaar te beschadigen. Dat plaatje monteerden die boeren dwars door de snavels, totdat ze doorkregen dat je snavels ook kunt amputeren met een laserbrander.

Hij weet al van de pikorde, zoals hij ook weet dat olifanten water op kilometers afstand kunnen ruiken en dat kreeften levenslang jong blijven doordat hun DNA zichzelf repareert. Bijna alle boeken in zijn kast gaan over dieren. Als hij online is, duurt het nooit lang voordat hij natuurfilmpjes zit te kijken. Als hij zich verveelt tijdens de les, tekent hij reptielen die hun staarten en tongen om letters en getallen krullen. Ik had zomaar, denkt hij soms, een wezen kunnen zijn dat door de bomen slingert, een wezen dat ondergronds kan bouwen, een wezen dat door de oceanen glijdt. In plaats daarvan is hij een wezen dat over zulke dingen nadenkt, de slechtst mogelijke optie.

‘Je kunt beter niet te veel nadenken,’ zegt zijn vader altijd, als hij weer met een moeilijk gezicht over zijn eten gebogen zit, ‘eet die kip nou maar op.’

In principe is hij vegetariër, maar omdat hij bang is dat hij daardoor nog ieler en bleker wordt, heeft hij een uitzondering gemaakt voor dieren waarvan het gedrag hem niet aanstaat: kippen en eenden. Kippen vanwege de verenpikkerij, eenden omdat ze andere eenden verkrachten, onder water duwen, verdrinken. Al zijn er binnen elke soort natuurlijk daders en slachtoffers. Het zit er dik in dat de zachtaardigen op zijn bord belanden, terwijl de alfahennen blijven pikken en de misdadige woorden allang naar het zuiden zijn gevlogen. Zijn vader heeft een punt: hoe meer hij nadenkt, hoe minder goed hij zich voelt. Tegelijkertijd: wat weet zijn vader nou helemaal? Viko's vermogen om over de zaken na te denken is zo ongeveer het enige wat voor hem spreekt.

Hij klikt op een wetenschappelijk artikel, een serie experimenten waarbij biologen de kippen make-overs gaven. Ze plakten een hele zwik veren op de rug, kop of kont van de hennetjes, of plukten daar juist een hap uit. Zo'n getransformeerde kip bleek een gloednieuwe kans binnen de pikorde te hebben. Eén plots